

Politiikkasuositus

18.2.2025

DECA ja IMAGINE -konsortiot

**ERI RYHMÄT HUOMIOVA
MEDIALUKUTAITO ON
KANSALLISEN INFORMAATIO-
TURVALLISUUDEN TUKI**

Resilientissä eli selviytymiskykyisessä yhteiskunnassa on keskeistä luottamus niin koko yhteiskuntaa kuin toisia ihmisiä sekä tietoinstituutioita, kuten mediaa kohtaan.

Tutkimusten mukaan medialuottamus on ollut laskussa ja toisaalta sosiaalisen median kulutus uutismediana selvässä kasvussa. Samoin on yleistynyt ilmiö, jossa yksilöiden tunteet ja asenteet omaa poliittista puoluettaan tai ryhmäänsä kohtaan muuttuvat myönteisemmiksi, samalla kun heidän tunteensa vastapuoluetta tai -ryhmää kohtaan muuttuvat kielteisemmiksi. Syntyy erilaisia yhteisöjä, joilla on erilliset tietolähteet ja ymmärrys maailmasta. Kansallisen ja EU:n laajuisen turvallisuuden vahvistaja ja luottamuksen murenemisen vastalääke on Media- ja informaatiolukutaito (MIL), jonka vahvistamiseksi tarvitaan seuraavia toimia:

- On tärkeää kartoittaa ja ymmärtää, että Suomessa eri ryhmillä on erilaisia viestinnällisiä ja tiedollisia tarpeita.
- Lisäksi tulee vahvistaa eri yhteisöjen ymmärrystä toisistaan.
- Yllä kuvatut periaatteet tulee ottaa huomioon opetus- ja kulttuuripolitiikassa.
- Eri yhteisöt huomioiva media- ja informaatiolukutaito (MIL) tulee ottaa osaksi kokonaisturvallisuutta ja tammikuussa 2025 hyväksyttyä kansallista Yhteiskunnan turvallisuusstrategiaa.
- Tämä tarkoittaa niin julkishallinnon kuin opettajien resurssien ja kyvykkyyksien kasvattamista.
- Samoin eri tahojen tulee koordinoida uusien opetusmateriaalien tuottamista, jotta niissä huomioidaan erilaisten yhteisöjen tarpeet kaikilla koulutusasteilla sekä aikuiskasvatuksessa.
- Kansallinen media on keskeisessä asemassa MIL-työssä, johon sisältyy eri ryhmien huomioiminen ja toistensa näkemysten ymmärtäminen.

Lukutaito Suomen informaatioresilienssin perustana

Valeuutiset, salaliittoteoriat ja vieraan vallan vaikuttamisyritykset verkossa ovat olleet niin kansainvälisen kuin kansallisen poliittisen keskustelun teemoja viime vuodet: niiden vahingollista vaikutusta on pelätty sekä yksilöiden hyvinvoinnin että demokratian toteutumisen kannalta. Niin kutsutut informaatiohäiriöt ovat valheellisen viestinnän muotoja, joita levitetään joko vahingossa tai tahallaan.

Ratkaisuja informaatiohäiriöiden torjumiseen ja siihen liittyvän kansallisen turvallisuuden ja nk. informaatioresilienssin kasvattamiseen on pohdittu laajalti. Eurooppalaisessa keskustelussa media- ja informaatiolukutaidolla (MIL) on keskeinen rooli niin perinteisessä kuin digitaalisessa ympäristössä informaatiohäiriöiden torjumisessa ja demokraattisen keskustelun takaamisessa.

MIL voidaan nähdä työkaluna, jolla yhteiskunta voi kasvattaa vastustuskykyä valheellista viestintää ja muita mediaan liittyviä “informaatiohäiriöitä” vastaan. Kansainväliset tahot, kuten UNESCO ja EU, määrittelevät mediaan liittyvän lukutaidon hyvin samankaltaisesti: se tarkoittaa toisaalta kykyä toimia erilaisissa informaatioon, mediaan ja viestintään liittyvissä ympäristöissä ja toisaalta oikeutta toimia näissä ympäristöissä turvallisesti.

Media- ja informaatiolukutaidon tavoitteena on, että median kuluttaja tunnistaa pätevän ja luotettavan informaation niin uutismediassa kuin internetissä. Tämä korostuu EU:n digitaalisten kompetenssien osatekijänä, digitaalisen median observatorion EDMO:n kasvavana painotuksena sekä EU:n vaatimuksena alustojen MIL-taitoihin liittyvistä toimista.

Suomi on resilientti yhteiskunta monesta syystä. Maamme on tunnetusti vahva tietoyhteiskunta, joka on ollut digitaalisen kehityksen kärjessä 1990-luvulta lukien. Suomi sijoittuu korkealle kansainvälisissä vertailuissa mediakentän monipuolisuudesta ja lehdistönvapaudesta. Lisäksi Suomessa on pitkät perinteet MIL-taitoihin liittyvästä kehitystyöstä niin kansalaisyhteiskunnan kuin politiikan tasolla. Näistä syistä Suomi on toiminut esimerkillisesti informaatiohäiriöiden torjunnassa ja on tutkimusten mukaan siinä Euroopan kärkimaita.

Luottamus eriytyy

MIL-taitoihin panostaminen Suomessa on kantanut hedelmää, mutta globaali alustojen hallitsema informaatioympäristö on tuonut uusia haasteita. Näin kokevat myös yleisöt. Vuonna 2023 jopa 93% suomalaisista oli huolissaan vieraan vallan vaikutusoperaatioista, 76% disinformaatiosta (“valeuutisista”) ja 57% informaatiotulvasta.¹

93% suomalaisista on huolissaan vieraan vallan informaatiovaikuttamisesta ja 76% disinformaatiosta.

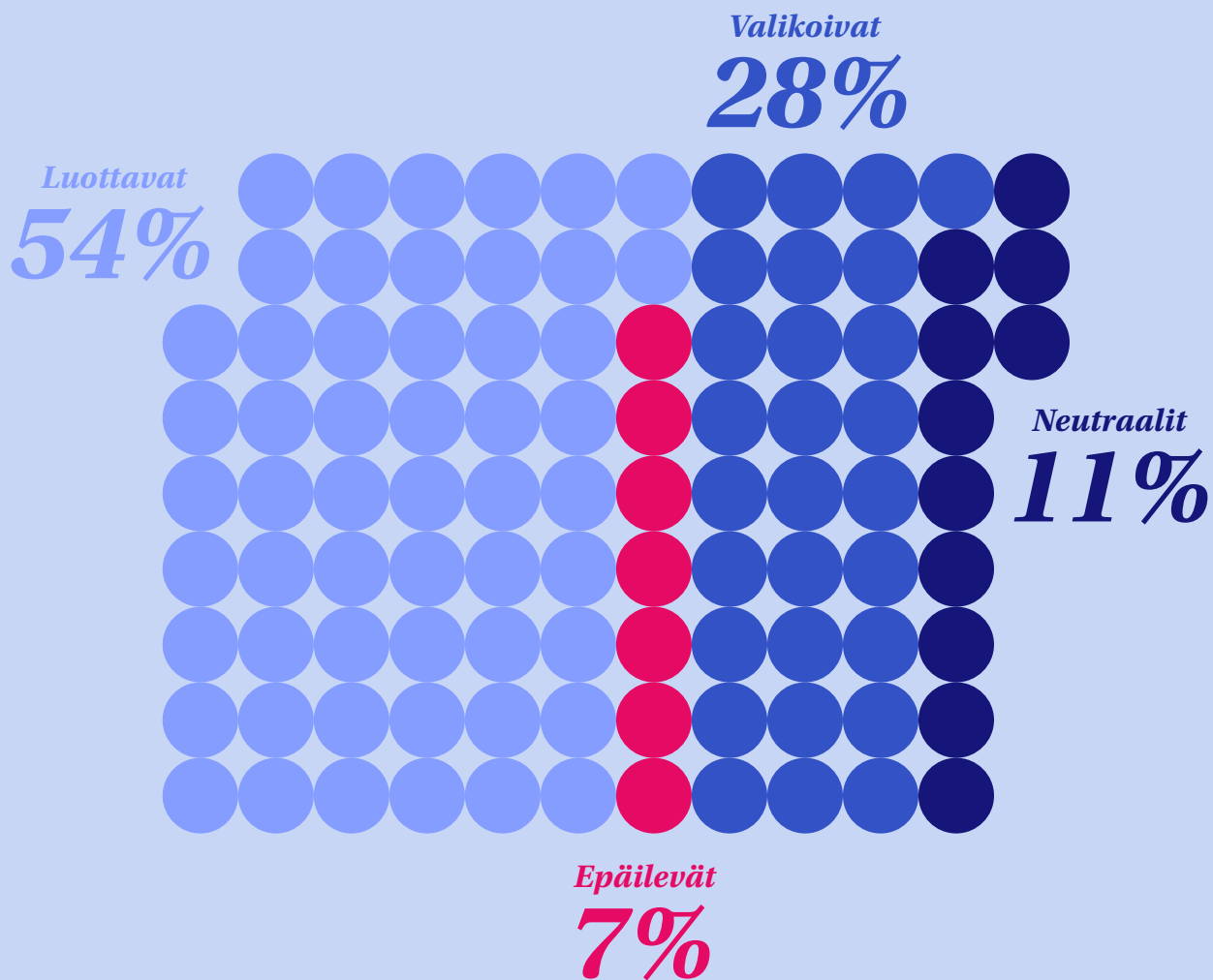
Informaatioturvallisuutta uhkaa luottamuksen mureneminen, niin yhteiskunnan tietoinstituutioihin kuin toisiin ihmisiin. Tutkimukset todentavat tätä trendiä, jossa näkyy myös näkemysten eriytyminen:

 Korkea luottamus valtakunnallisia uutismedioita kohtaan on hienoisessa laskussa, lisäksi voidaan havaita eriytymisen merkkejä: erityisen voimakasta luottamuksen heikkeneminen on miehillä, perusasteen koulutuksella, nuorilla, työttömillä ja varsinkin perussuomalaisten kannattajilla.²

1. Grönlund, M., Horowitz, M. & Lehtisaari, K. (2024). Luottamusta rakentamassa, luottamusta kokemassa. Mediapäättäjien ja journalismin yleisöjen näkemyksiä. Raportti, DECA-konsortio. <https://www.decatutkimus.fi/artikkelit#Raportit>

2. Ojala, M. & Matikainen, J. (2022). Heikentyntä vai eriytyntä? Suomalaisten luottamus uutismediaan. Media & Viestintä 45, 1, 44–67.

Luottamuksella on myös monia muotoja. Enemmistö suomalaisista (54 %) kuuluu luottavien joukkoon, jotka pääsääntöisesti luottavat kaikkiin uutismedioihin. Vain pieni osa (7 %) kuuluu epäileviin, jotka eivät luota juuri mihinkään uutismediaan. Valikoivien (28 %) kohdalla epäluottamus kohdistuu lähinnä iltapäivälehtiin ja neutraalien (11 %) joukossa uutismedioita ei pidetä sen enempää luotettavina kuin epäluotettavinakaan.³

3. Reunanen, E. (2022). Poliittinen polarisaatio ja journalismi: neljä medialuottamusprofiilia. Media & Viestintä 45(4), 22–45.

- 📌 Esimerkiksi venäjänkieliset suomalaiset kokevat kansallisen median hyvin eri tavoin kuin väestö keskimäärin. Vain 28% venäjänkielisistä luottaa tai luottaa voimakkaasti mediaan. Jopa 17% kokee, että heillä ei ole lainkaan luottamusta mediaan.⁴
- 📌 Sosiaalisen identiteetin merkitys näyttää korostuvan erityisesti nuorilla, sillä alle 30-vuotiailla painottuu medialuottamuksen kokemuksessa kaverien ja tuttavien käsitykset luottamuksesta sekä muiden käyttäjien suositukset. Samalla he epäilevät vanhempien ikäpolvien MIL-kykyjä.⁵
- 📌 Nuoret ovat erityisen kriittisiä perinteistä mediaa kohtaan, viitaten sen kaupallisuuteen, samojen teemojen toistamiseen ja vaihtoehtoisten äänien puuttumiseen, sekä yleensä informaatiotulvaan.⁶ Samaa kritiikkiä esittävät myös vanhemmat, kansalliseen mediaan tyytymättömät.⁷

Lääkkeeksi kohdennettu MIL

Nykyisenä monikriisien aikana media- ja informaatiolukutaidon tavoitteeksi tulee nostaa vahvasti luottamuksen rakentaminen niin yhteiskunnan, tietoinstituutioiden kuin yksilöiden tasolla. Tähän viitataan myös uudessa Yhteiskunnan turvallisuusstrategiassa, jossa mainitaan yksilöiden kriittinen medialukutaito ja digitaalinen osaaminen.

4. Suomen venäjänkieliset 2024. Raportti. Cultura-säätiö.

<https://instituutiot.culturas.fi/fi/raportit/suomen-venajankieliset-2024-raportti>

5. Matikainen, J., Ojala M., Horowitz, M. & Jääsaari, J. (2020). Media ja yleisön luottamuksen ulottuvuudet: instituutiot, journalismi ja mediasuhde. Helsingin yliopisto, Valtiotieteellinen tiedekunta.

https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/319153/hy_tunteet_pelissa_raportti.pdf

6. Hasala, I., Catani, H., Horowitz, M., & Matikainen, J. (2023). Kriittistä ja monimuotoista: nuoret aikuiset ja luottamus mediaan. Media & viestintä, 46(1), 168–187. <https://doi.org/10.23983/mv.128181>

7. Tuomola, S. (2023). Maahanmuuttovastaisuudesta koronakriittisyyteen: Populistisen vastamedian laajeneva ekosysteemi journalismin näkökulmasta. Media & viestintä. 46. 43-67.

<https://doi.org/10.23983/mv.131188>

Turvallisuusstrategiassa ei kuitenkaan juuri puhuta ryhmistä, vaikka informaatioturvallisuuden ja -resilienssin kannalta erilaiset tiedolliset yhteisöt saattavat tarvita erilaisia lukutaitotoimia. Kansallisen audiovisuaalisen instituutin KAVI:n ja CUPORE-tutkimuskeskuksen selvityksissä onkin todettu, että esimerkiksi kieli- ja kulttuurivähemmistöihin ja erilaisiin erityisryhmiin kuuluvien ihmisten mahdollisuudet yhtäläiseen mediataitojen oppimiseen ovat haasteellisia.⁸ Eri yhteisöt ovat kuitenkin myös turvallisuuden resurssi tarjoten monia näkökulmia yhteiskunnalliseen keskusteluun ja päätöksentekoon.

Yhteisöt ovat turvallisuuden resurssi tarjoten monia näkökulmia.

MIL-taitoja ei voi opettaa, jos vastaanottajilla ei ole jonkinasteista luottamusta yhteiskuntaan ja kansallisiin laatumedioihin. Siten luottamuksen rakentaminen ja lukutaidon vahvistaminen yksilöiden mutta myös eri ryhmien osalta ovat sekä jatkuvassa murroksessa että riippuvaisia toisistaan. Tämä vaatii eri yhteiskunnallisilta toimijoilta – poliitikoilta, MIL-taitoja edistävän politiikan päätöksentekijöiltä, medialta, opettajakoulutukselta,⁹ koululaitokselta ja kansalaistoimijoilta – jatkuvaa tiedonvaihtoa ja yhteistyötä, kansallisesti ja kansainvälisesti, erityisesti EU:n sisällä.

8. Ks. esim. Kanerva, A. ym. (2022). Näkökulmia mediakasvatuksen ja medialukutaitojen yhdenvertaisuuteen. KAVI/CUPORE. <https://mediataitokoulu.fi/nakokulmia.pdf>

9. Opettajien koulutuksen on edistettävä kriittisen lukutaidon opetusta. Policy Brief 9/2023. https://www.aka.fi/globalassets/3-stn/1-strateginen-tutkimus/tiedon-kayttajalle/politiikkasuositukset/politiikkasuositukset/23_09_opettajien-koulutuksen-on-edistettava-kriittisen-lukutaidon-opetusta.pdf

Politiikkasuositus perustuu pääosin artikkeliin: Horowitz, M., & Matikainen, J. (2024). Luottamusta rakentamassa: Media- ja informaatiolukutaito ja kansallinen resilienssi. *Aikuiskasvatus*, 44(4), 255–267. <https://doi.org/10.33336/aik.127660>

Suositus on laadittu kahden Strategisen tutkimuksen neuvoston (STN) konsortion yhteistyönä (Demokratian episteeminen toimintakyky algoritmien aikakaudella, DECA, HY viestintä 352557 ja Mielen hyvinvoinnin kohentaminen keinona lisätä nuorten osallisuutta, IMAGINE, HY viestintä 352701).

Lisätiedot

DECA
IMAGINE

Minna Horowitz
Janne Matikainen

minna.aslama@helsinki.fi
janne.matikainen@helsinki.fi

DECA
IMAGINE

<https://www.decatutkimus.fi/>
<https://stnimage.fi/>

imagine

